

ЗМІНИ В ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ ТЕРИТОРІЙ, ЩО ПОСТТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

М.В. Розпутній, кандидат сільськогосподарських наук

Розглянуто питання формування еколого-соціальних передумов, що спричиняють зміни в сучасному землекористуванні територій, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС.

Землекористування, сільськогосподарські угіддя, земельний фонд, території, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС.

Останні роки колективного землеволодіння завдали суттєвої шкоди якості ґрунтів України. Інтенсивне використання земельних ресурсів з великим відсотком просапних культур, високими нормами мінеральних добрив за незбалансованої кількості органічних, використанням важкої техніки, яка руйнує структуру, негативно позначилися на їх якості – зафіксовано порушення природних біотичних систем та погіршення показників їх якості й продуктивності, скорочення біорізноманіття, спостерігається деградація ґрунтових екосистем. Екологізація землеробства передбачає розробку системи заходів стабілізації деструкційних процесів у ґрунтах. Згідно сучасних уявлень, забезпечення стійкості агроєкосистеми можливе тільки на основі ландшафтних принципів [2].

Сучасну ситуацію в землекористуванні України багато в чому визначають еколого-соціальні та економічні чинники. Без врахування особливостей їх дії на суспільні процеси та контролю за ними з боку держави, слід очікувати подальшого погіршення стану використання земель в Україні та зниження їх родючості. Процеси зміни власності на землю, неконтрольоване й непаритетне зростання цін на продукцію промисловості та сільського господарства, відтермінування введення в дію законів про бонітування та визначення вартості землі й непрозорість механізмів продажу земель привели до того, що в сільському господарстві сповільнюються процеси освоєння й запровадження нових технологій, спостерігається відмова від правил агротехніки та здорового глузду (ступінь розораності, сівозміна, вимоги до насіння, застосування хімічних препаратів, що не мають державної реєстрації тощо), що веде до вилучення із землекористування значних площ, посилення деструкційних процесів у ґрунтах, скорочення обсягів виробленої продукції та зростання соціального напруження в суспільстві [3]. Є й інші крайності, коли впровадження нових технологій проводиться без врахування екологічних вимог, із максимальною концентрацією різноманітних хімічних засобів. Особливого значення й розмаху деструкційні процеси набувають у регіонах, які мають певні відмінності, викликані аварією на Чорнобильській АЕС.

Мета дослідження – вивчити особливості формування земельних відносин під впливом комплексу еколого-соціальних та правових чинників на прикладі Брусилівського та Овруцького районів Житомирської області.

Матеріали і методи дослідження. Матеріали досліджень отримані під час виконання науково-дослідної теми №110/162 пр. співробітниками кафедри

загальної екології та безпеки життєдіяльності Національного університету біоресурсів і природокористування.

Овруцький район відноситься до 3 зони територій, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС; нами були використані матеріали двох господарств – СТОВ „Гладковицьке” с. Гладковичі та СФГ „Зоря” с. Заріччя. Сучасне становище району чітко пов'язане з аварією на ЧАЕС – спостерігається відтік працездатного населення, зменшення обсягів фінансування капітального будівництва, закриття багатьох підприємств, підвищення санітарно-гігієнічних та екологічних вимог до продукції. Брусилівський район не відноситься до територій, що постраждали внаслідок Чорнобильської аварії. Сучасне становище району визначається тим, що в нього було переселено значну кількість жителів із постраждалих районів. Нами для досліджень були відібрані господарства ТОВ „Мрія” с. Хомутець та КСП „Комсомолець” с. Осівці (в останньому за кошти державного бюджету та ЄС було побудовано цегляні житлові та підсобні приміщення, благоустроєно територію, проведено газогін та водогін із артезіанською водою. Такі заходи змінили обличчя села, поліпшили його зовнішню привабливість та естетичний вигляд).

Результати дослідження. Під час дослідження були зібрані матеріали, щодо використання земельного фонду господарств у динаміці за 1995 та 2005 роки (таблиця 1). Отримані дані свідчать про досить суттєве зменшення площ сільськогосподарських угідь. Ці площі через відсутність необхідних коштів, техніки та працюючих були просто вилучені з обробітку й залишені без догляду. Причинами такого рішення є еколого-соціальні чинники – відсутність державної програми розвитку постраждалих територій, яка б передбачала пільгове кредитування сільськогосподарських підприємств, надання лізингових послуг, підвищення оплати праці й т.п. Результатом цього є подальше зменшення площ земель, які використовуються в сільському господарстві. Так, на період проведення досліджень весною 2006 року через борги перед банківськими установами були відібрана техніка й майно КСП „Комсомолець” і жоден гектар ріллі не був оброблений, а господарство – ліквідоване. Незважаючи на достатньо привабливі умови проживання в населеному пункті, виробничі процеси були зупинені — майстерні та контора практично розграбовані та зруйновані, на полі не було проведено збирання кукурудзи, яка так і залишилася до весни. КСП „Комсомолець” весною 2006 року в сільськогосподарському обробітку залишило тільки 655 га угідь, які були зайняті культурами, що потребують мінімальних обробітків та техніки – овес, ячмінь та сінокоси на заливних лугах.

На територіях, що постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, не тільки скорочуються площі землекористування, а й проходять процеси зміни структури земельних угідь, причому ці зміни носять один напрям – відмова від культур, що потребують великої кількості операцій догляду (картопля, льон, овочі), але є джерелом найбільших грошових надходжень. Через брак техніки, людей, коштів на придбання необхідних витратних матеріалів (пальне, агрохімікати, насіння) у структурі земельних угідь збільшується кількість зернових культур, особливо ярих, та трав. Збільшується кількість угідь, які відведені під неокультурені пасовища та сіножаті. Така тенденція вказує на різке зниження рівня освоєння й використання земельних угідь, що призводить до зменшення кількості виробленої продукції та грошових надходжень. Так, в

2006 році в КСП „Комсомолець” було всього засіяно 170 га озимого жита, 155 га вівса, 30 га насінників багаторічних трав, на укіс виділено 300 га природних пасовищ та луків; інші угіддя залишилися без обробітку.

1. Аналіз динаміки площ землекористування досліджуваних господарств у 1995 та 2005 роках

Господарства	Загальна площа, га	У тому числі:			
		рілля	сіножаті	пасовища	багаторічні насадження
Овруцький район:					
с. Заріччя					
КСП „Зоря” 1995 рік	1563,4	978,7	161,7	294,5	7
2005 рік	950,76	716,6	80,31	141,89	7
с. Гладковичі					
КСП ім. Налепки 1995 рік	3481	2318,0	–	1163,0	–
СТОВ „Гладковицьке” 2005 рік	2279	1159,2	–	1107,9	–
Брусилівський район:					
с. Хомутець					
КСП „Мрія” 1995 рік	1221,8	1162,7	18,2	40,9	–
2005 рік	709,3	709,3	–	–	–
КСП „Нове життя”					
1995 рік	1294,3	1237,8	43,4	13,1	–
2005 рік	1139,4	1139,4	–	–	–
с. Осівці					
КСП „Комсомолець”					
1995 рік	1682,3	1581,4	83	1,2	16,7
2005 рік	1354,5	1337,8	–	–	16,7

Слід відмітити, що на період досліджень було виявлено процеси вторинних сукцесій, коли на землях, які перестали використовуватися для сільськогосподарського виробництва, спостерігається формування природних екосистем, зокрема, широколистяного змішаного лісу.

Поряд із скороченням площ землекористування й змінами в структурі сівозмін протягом десятиріччя фіксується різке зменшення продуктивності та, відповідно, валових зборів продукції. Аналіз стану землекористування вказаних господарств дає підстави говорити про те, що сучасні тенденції в землекористуванні, а саме зменшення площ сільськогосподарсько освоєних земель, виведення із землекористування територій, зміни в структурі земельного фонду через збільшення зернових культур, трав, сінокосів та пасовищ і зменшення площ обробітку технічних та просапних культур, призводить до подальшого зубожіння сільськогосподарських підприємств.

Ринкова економіка диктує ціни на продукцію й для регіонів, які вражені наслідками Чорнобильської аварії, це особливо болюче, адже родючість ґрунтів даного регіону суттєво нижча за ґрунти інших регіонів України в силу їх генезису, тому отримання високої продуктивності землеробства пов'язане із

застосуванням значних кількостей добрив, що приводить до здорожчання одиниці продукції. У той же час досвід свідчить про можливість вирощування продукції без радіонуклідів. Для ефективного господарювання необхідна державна підтримка аграрних підприємств регіону у вигляді додаткових коефіцієнтів до вартості вирощеної продукції або інші механізми компенсування затрат виробника для підвищення конкурентноспроможності рослинницької продукції, адже цей регіон сприятливий для вирощування багатьох культурних рослин і за продуманих схем їх вирощування можна забезпечити господарську діяльність аграрних підприємств високої рентабельності виробництва.

Так, вирощування ріпаку для виготовлення олії й подальшої переробки в „біодизель” дозволить повністю звільнити кінцевий продукт від радіонуклідів. Подібного ефекту можна добитися під час вирощування картоплі з подальшою переробкою її для отримання спирту чи крохмалю. Значні прибутки за нинішнього стабільно високого попиту на натуральні волокна в Європі та світі може принести відновлення льонарства. Також сучасна землеробська наука володіє цілим спектром прийомів, які дозволяють зменшити чи попередити надходження радіонуклідів у продукцію сільського господарства [1], але використання цих засобів найчастіше потребує додаткових економічних затрат, на які більшість господарств не спроможні самотійно.

Сьогоднішній кризовий стан в аграрному виробництві досліджуваного регіону чітко викликаний економічними умовами перехідного періоду в нашій державі, коли дисбаланс цін, високі кредитні ставки роблять практично неможливим ефективно господарювання й викликають зневіру в сільських жителів у можливість позитивного завершення реформ. Певної стабільності можна добитися тільки за багатогалузевого господарювання (наявності тваринництва та рослинництва), коли протягом року поступлення обігових грошових коштів більш рівномірне й дозволяє вести більш раціональне господарювання.

Висновки. Аналіз отриманих нами результатів свідчить, що на господарську й фінансову активність господарств екологічна ситуація, зокрема рівень забруднення радіонуклідами, практично не справляє негативної дії. У регіоні достатня кількість працездатного населення, здатного до виробничої діяльності за відповідного рівня оплати та зацікавленості в результатах. Існують реальні можливості включення досліджуваних господарств у виробничу діяльність за належної фінансової, правової та політичної підтримки.

Список літератури

1. Агроекологія : навч. посібник / За ред. М.М.Городнього. – К.:Вища школа, 1993. – 415 с.
2. Исаченко А.Г. Оптимизация природной среды : географический аспект / А.Г.Исаченко. – М.:Мысль, 1980. – С. 20–45.
3. Сокол О.І. Соціально-економічні витоки і передумови глобальної кризи сільського господарства / О.І.Сокол // Збірник наукових праць Луганського НАУ. – Вип. 38/50. – Луганск, 2004. – С. 242–244.

Рассмотрены вопросы формирования эколого-социальных предпосылок, что вызывают изменения современного землепользования территорий, пострадавших в результате аварии на ЧАЭС.

Землепользование, с.-х. угодия, земельный фонд, территории, пострадавшие в результате аварии на ЧАЭС.

The forming's questions of ekologo-social pre-conditions are considered, that cause the changes of modern land-tenure of territories, damaged as a result of failure on CHAES.

Land-enure, agricultural lands, earth fund, territories, damaged as a result of failure on CHAES.